

MAGISTRATURA TALABALARINING TADQIQOTCHILIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI

Kurbanov O.E.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Magistratura bo'limi boshlig'i

Tayanch so'zlar: magistratura, tadqiqotchilik ko'nikmalari, ijtimoiy-gumanitar fanlar, tarix o'qitish metodikasi, muammoga asoslangan o'qitish, matematik tafakkur, tizimli fikrlash, mustaqil izlanish.

Ключевые слова: магистр, исследовательские навыки, социальные и гуманитарные науки, методика преподавания истории, проблемное обучение, математическое мышление, системное мышление, независимые исследования.

Key words: master, research skills, social sciences and humanities, methods of teaching history, problem-based learning, mathematical thinking, systems thinking, independent research.

Резюме:

Mazkur maqolada magistratura talabalarining tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan konseptual asoslar tahlil qilinadi. Unda ijtimoiy-gumanitar fanlar, xususan, tarix o'qitish metodikasi misolida tadqiqotchilik qobiliyatlarini shakllantirishning muhim jihatlari o'rganiladi. Maqolada talabalarning murakkab ilmiy-tadqiqot vazifalarini bajarishga yo'naltiruvchi metodologik yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Shunga qo'shimcha ravishda, yangi ta'lim tizimida matematik tafakkur, tizimli fikrlash va boshqa interdissiplinar bilimlar orqali talabalarni mustaqil izlanishga jalb etishning o'rni qayd etilgan.

Резюме:

В данной статье анализируются концептуальные основы, направленные на развитие исследовательских навыков аспирантов. В ней рассматриваются важные аспекты формирования исследовательских навыков на примере методики преподавания социальных и гуманитарных наук, в частности истории. В статье рассматриваются методические подходы, помогающие студентам выполнять сложные исследовательские задачи. Кроме того, в новой системе образования отмечается роль привлечения студентов к самостоятельным исследованиям посредством математического мышления, системного мышления и других междисциплинарных знаний.

Summary:

This article analyzes the conceptual framework aimed at developing research skills in postgraduate students. It examines important aspects of developing research skills using the example of teaching methods in social sciences and humanities, in particular history. The article examines methodological approaches that help students complete complex research tasks. In addition, the new education system emphasizes the role of engaging students in independent research through mathematical thinking, systems thinking and other interdisciplinary knowledge.

Magistratura talabalarining tadqiqotchilik ko'nikmalari pedagogik nuqtai nazardan talabalarining ilmiy-tadqiqot faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirishlari uchun zarur bo'lgan bilim, malaka va qobiliyatlarning majmuasi sifatida talqin qilinadi. Ushbu ko'nikmalar talabaning mustaqil ilmiy izlanishlar olib borish, ilmiy metodologiyani tushunish va uni amaliyotda qo'llash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Pedagogik ta'riflarda magistratura talabalarining tadqiqotchilik ko'nikmalariga quyidagi jihatlar kiradi: talaba ilmiy-tadqiqot ishlarida qo'llanadigan asosiy metodlarni, jumladan, eksperimentlar, kuzatuvlar, so'rovlar, tahlil qilish va tadqiq etish kabi usullarni o'zlashtirishi kerak; tadqiqotchilik ko'nikmalari talabaning mustaqil ilmiy-tahliliy fikrlashni rivojlantirish, ilmiy muammolarni hal qilish va yangi ilmiy yechimlar topish qobiliyatlarini shakllantiradi; talabalar ilmiy manbalarni qidirish, to'plash va tahlil qilishda texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak; tadqiqotchilik ko'nikmalari ilmiy ishlarni yozish va taqdim etish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Bu ko'nikma ilmiy ma'lumotlarni strukturalash, tahlil qilish, hamda ilmiy xulosalar chiqarishdan iborat.

Ba'zi olimlar fikricha, "Zamonaviy tadqiqot amaliyotida tizimli yondashuvning keng qo'llanilishi bir qator holatlar va birinchi navbatda, zamonaviy ilmiy bilimlarda murakkab ob'ektlarning jadal rivojlanishi bilan bog'liq bo'lib, ularning tarkibi, konfiguratsiyasi va ishlash tamoyillari aniq bo'lmagan va maxsus bilimlarni talab qiladi. Tizim metodologiyasining eng yorqin timsollaridan biri tizimli tahlil bo'lib, u har qanday xususiyatdagi tizimlarga taalluqli amaliy bilimlarning maxsus tarmog'idir". Bizning nazarimizda, tizimli yondashuvning zamonaviy tadqiqotlardagi keng qo'llanilishi uning zarurati va samaradorligini namoyon etsa-da, ma'lum bir kontekstda cheklovlar mavjud bo'lishi mumkin. Tizimning to'liq tushunilishi har doim ham mavjud bo'lmasligi, qo'shimcha holatlarni va noaniqliklarni nazarda tutishni talab qiladi. Umuman olganda, tizimli yondashuv zamonaviy tadqiqotlarda murakkab tizimlarni tushunish va ularni samarali boshqarishning muhim vositasi bo'lib qolmoqda.

Pedagogik ta'lim jarayonida talabaning tahliliy va tanqidiy yondashuvi rivojlantiriladi, bu esa ilmiy g'oyalarga ob'ektiv yondashish va ularni turli nuqtai nazardan tahlil qilish qobiliyatini kuchaytiradi. Tadqiqot jarayonida ilmiy halollik, xolislik va etika talablariga rioya qilish ham muhimdir. Shunday qilib, magistratura talabalarining tadqiqotchilik ko'nikmalari, pedagogik ta'lim nuqtai nazaridan, ularga ilmiy faoliyatni samarali olib borish uchun zarur bo'lgan barcha nazariy va amaliy qobiliyatlarni shakllantirish jarayoni sifatida tushuniladi. "Ta'lim sifatini bugungi kunda oshirish va shu orqali barqaror ta'lim tendekslarini tashkil qilinishiga erishilishi mumkindir. Ta'lim tizimida eng muhim fundamental va amaliy tadqiqotlarning istiqbolini oldindan belgilash

va ishlab chiqishdan iboratdir. Ko‘rsatilgan maqsadning amalga oshishi jamiyatni rivojlantirish va bosh muammoni yechishga qodir bo‘lgan barkamol shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, bugungi kunda ta‘lim jarayonida interfaol uslublar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayoniga qo‘llashga bo‘lgan qiziqish, e‘tibor kundan kunga kuchayib bormoqda, bunday bo‘lishining sabablaridan bir, shu vaqtgacha an’anaviy ta‘limda o‘quvchi talabalarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o‘zlari qidirib topishlariga, mustaqil o‘rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o‘zlari keltirib chiqarishlariga o‘rgatadi” .

Magistratura bosqichi talabalarida tadqiqot ko‘nikmalarini rivojlantirishning kontseptual asoslari talabalarining ilmiy izlanishlari, tanqidiy fikrlashlari va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beruvchi bir qator tamoyillarga asoslanadi. Zamonaviy ta‘lim jarayonida o‘quvchilarda turli fanlardan bilimlarni mujassamlash ko‘nikmasini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Bu, ayniqsa, ijtimoiy-gumanitar fanlar uchun to‘g‘ri keladi, bu yerda tadqiqot ko‘pincha ijtimoiy, madaniy, siyosiy va tarixiy jarayonlarni keng tushunishni talab qiladi. U.A.Usmanova ta‘kidlaganidek, “Fan bilan ta‘lim jarayoni integratsiyasini yuqori darajada tashkil etish uchun avvalo, o‘quv va ilmiy-muammoli laboratoriyalar holati hamda ularda olib boriladigan tadqiqotlarning mazmun-mohiyatiga e‘tibor berish zarur. Bunda asosiy e‘tibor talabaning ushbu faoliyatiga qiziqishi va kerakli ko‘nikmalarni hosil qila olishiga qaratilishi, buning uchun ilmiy laboratoriyalarda olib boriladigan tadqiqotlar va ilmiy izlanishlar qo‘proq mahalliy muammolar bilan bog‘langan bo‘lishi lozim” .

Magistratura talabalari o‘rganilayotgan hodisaning turli elementlari orasidagi bog‘lanishni ko‘rish, uni kengroq tizimning bir qismi sifatida tushunish va ushbu tizimdagi o‘zgarishlarning mumkin bo‘lgan oqibatlarini bashorat qilish qobiliyatini rivojlantirishi kerak. Bu tadqiqotni yaxshiroq tashkil etishga, asosiy muammolar va ularning yechimlarini aniqlashga yordam beradi. Bu jarayonda muammoli ta‘lim yondashuvi o‘quvchilarda ilmiy usullar yordamida real muammolarni yechish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Talabalar hal qiladigan tadqiqot muammolari muayyan ijtimoiy yoki gumanitar muammolar bilan bog‘liq bo‘lishi kerak, bu ularda tanqidiy tahlil qilish va nazariyani amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. “Ilmiy tadqiqot natijalari bayonining maqsad va vazifalari ushbu yo‘nalishdagi yangiliklar va ma‘lumotlarni ommalashtirishdan iboratdir. Buning natijasida ilmiy tadqiqot ishidan olingan xulosalar soha vakillari va mutaxassislarning e‘tiboriga havola etiladi va bildirilgan munosabatlar orqali ish samaradorligini aniqlash, zarur hollarda yangi ma‘lumotlar bilan to‘ldirish imkoniyati vujudga keladi” . Tanqidiy

tahlil nuqtai nazaridan, muallif tomonidan ilmiy tadqiqot natijalarini bayon etish maqsadlari va vazifalarining ma'lum bir tomonlarini yoritgan bo'lsa-da, ayrim muhim jihatlarni yetarli darajada ochib bermagan. Unga ko'ra, ilmiy tadqiqot natijalarini ommalashtirish asosiy maqsad sifatida keltirilgan.

Haqiqatdan ham, ilm-fan yo'nalishidagi yangiliklar keng jamoatchilikka yetkazilishi lozim, lekin tadqiqotning asosiy maqsadi faqat ma'lumot tarqatish emas, balki ushbu ma'lumotlarning amaliyotda qo'llanishi va ularning natijalarini yanada chuqur tushunishga erishishdir. Ilmdagi har qanday yangilik yoki xulosa nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lishi kerak, ya'ni faqat ma'lumot yoyish emas, balki fanning rivojlanishiga aniq hissa qo'shishi muhim. Har qanday tadqiqotda to'liqlikka erishish qiyin. Bu holat tadqiqotning amaliy va nazariy qiymatini kamaytirishi mumkin, chunki ilm-fanda muhim jarayonlar faqatgina ma'lumot qo'shish emas, balki mavjud g'oyalarni qayta tahlil qilish, yangi nazariy tuzilmalarni ishlab chiqish va ularni amalga oshirishni talab qiladi. "Ilmiy tadqiqot metodologiyasi fanini magistraturada o'qitishdan maqsad – talabalarda ilmiy tadqiqot metodologiyasiga ko'nikma va malaka shakllantirishdir, ta'rif va tamoyillarini o'rgatish hamda ularni amaliyotda tadbiq etish ko'nikmasini hosil qilishdan iborat".

Tadqiqot natijalarini bayon etish jarayonida tanqidiy mulohaza qilish juda muhim. Mutaxassislarining fikrlari orqali ishni samarali qilib to'ldirish imkonga ega bo'lsa-da, tanqidiy tahlil bu jarayonning asosiy qismi sifatida ko'rilishi kerak. Bu tadqiqotga tanqidiy yondashuv berib, uning ilmiy qiymati va obyektivligini ta'minlaydi. Tadqiqotlar doimiy qayta ko'rib chiqilishi, metodologik va nazariy jihatdan tanqidiy tahlil qilinishi, va turli fikrlar asosida rivojlantirilishi zarur. Ilmiy natijalarning muvaffaqiyatini ta'minlash uchun tanqidiy yondashuv va fikr almashinuvi doimiy tarzda faoliyat yuritishi kerak. "Oliy o'quv yurti professor-o'qituvchilarini maktab umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirishga jalb qilish kelajakda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy yo'nalishlarida mutaxassislar tayyorlashga yo'naltirilgan fanlarni chuqur o'rganish bo'yicha yangi, innovatsion va integratsion o'quv rejaları va dasturlarini yaratish imkonini beradi. Oliy ta'lim professor-o'qituvchilar va maktab o'qituvchilari sa'yi harakatlari bilan ta'limning yuqori bosqichida alohida fanlar bo'yicha chuqurlashtirilgan o'quv mashg'ulotlarida birlashadi. Bu o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida o'quv-ilmiy, o'quv-tadqiqot, kasbga yo'naltirish ishlari uchun shart-sharoitlar yaratilishini, ko'rsatilgan ishtirokchilarning oliy o'quv yurti axborot resurslaridan foydalanishini, professor-o'qituvchilar tomonidan individual fanlar, tanlov, seminar, konferensiyalar bo'yicha treninglar o'tkazishni, olimpiadalarga tayyorgarlik ko'rishni ta'minlaydi".

Tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun oddiy masalalardan boshlash va ularning murakkabligini bosqichma-bosqich oshirish muhim ahamiyatga ega, bu esa talabalarga murakkabroq va ko'p qirrali muammolarni hal qilishda tajriba orttirish imkonini beradi. Masalan, tarix fanini o'rganish doirasida magistratura bosqichi talabalariga mantiqiy fikrlashni talab qiluvchi topshiriqlar berish mumkin. Magistraturani tayyorlashning muhim jihati ma'lumotlarni tahlil qilish, turli yondashuv va nazariyalarni solishtirish va tadqiqot materiali asosida asosli xulosalarni shakllantirish qobiliyatidir.

Tadqiqot ko'nikmalarini muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun professor-o'qituvchilarning doimiy fikr-mulohazalari muhim ahamiyatga ega. Formativ baholash o'quvchilarga tadqiqot jarayonida o'z harakatlarini to'g'rilashda yordam beradi, summativ baholash esa natijalarni umumlashtiradi va ularning umumiy taraqqiyotini baholash imkonini beradi. Zamonaviy texnologiyalar magistrantlarning o'quv va ilmiy faoliyatida muhim o'rin tutadi. Kibertexnologiyalardan foydalanish nafaqat o'quv jarayonini tashkil qilishni takomillashtirish, balki talabalarning intellektual salohiyatini rag'batlantirish, ularga katta ma'lumotlarni tahlil qilish yoki modellashtirish dasturiy ta'minotidan foydalanish kabi tadqiqot ishlarini olib borishning yangi usullarini taklif qilish imkonini beradi.

O'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini tadqiqot faoliyati tarkibiga kiritish o'qitish usullarini ularning ehtiyojlariga moslashtirishga imkon beradi. Ko'nikmalarni rivojlantirishning har bir bosqichida o'quvchilarga ularning malaka darajasiga mos keladigan topshiriqlar berilishi kerak va ular asta-sekin o'sib borishi bilan qiyinligi ortib boradi. Ushbu kontseptual asoslar, jumladan, fanlararo yondashuvlar, muammoli ta'lim va raqamli texnologiyalardan foydalanish magistr'larga tizimli fikrlashni shakllantirish va tanqidiy tahlil hamda ilmiy izlanish ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Adabiyotlar:

1. "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-son Farmoni. 2019-yil 8-oktabr.
2. O'zbekiston Respublikasining Qonuni 23.09.2020-yildagi O'RQ-637-sonli
3. <https://ziyouz.uz/kutubxona/ziyouz/lugatlar/>. O'zbek tilining izoxli lug'ati // A.Madvaliev tahriri ostida. – Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2006 – 2008 yillar.
4. JIA Hong. Reform and Exploration of International Student-Oriented Course Construction -Taking Engineering Drawing Course as an Example. Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR), volume 184. 2nd International Conference on Education Science and Economic Management (ICESEM 2018).
5. Abu Nasr Forobiy. Baxt saodatga erishish yo'llari haqida risola. – Toshkent. 1992, 120-bet.
6. N.N.Azixodjaeva, Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – T.: Cho'lpon, 2005. – 325 b.
7. A.X.Maxmudov, Bo'lajak magistr'larni kompetentli tayyorlashning didaktik ta'minotini takomillashtirish.: Ped. fan. dokt...diss. avtoref. – Toshkent: TDPU. 2016. – 49 b.